

НАЧИНИ ЗЛОУПОТРЕБЕ ДЕЦЕ ПУТЕМ ИНТЕРНЕТА

УДК 342.7-053.2:004.738.5

Ана Човић

Институт за упоредно право, Београд
tankosicana@yahoo.com

Сажетак: Сведоци смо времена у коме је свет постао глобално село, захваљујући, пре свега, доступности коришћења авио саобраћаја чија је цена постала приступачнија за шире слојеве становништва појавом тзв. low cost компанија, а са друге стране, у почетку неприметним, али касније све значајнијим утицајем интернета на све сфере нашег живота. Информационе технологије су тако постале нераскидиво повезане са функционисањем и развојем нашег друштва, са образовањем деце и пословањем. Иако се предности које су нам захваљујући томе постале доступне не могу и не смеју занемарити, појавила се и друга страна медаље у виду различитих злоупотреба које се, коришћењем интернета као средства, могу учинити знатно брже и лакше. Широк је круг потенцијалних злоупотреба и њихових жртава, али без сумње, најопасније су оне чије су жртве деца, која с обзиром на узраст, физичку и психичку зрелост, представљају лак плен за организације и појединце који се баве искоришћавањем деце на овај начин. У раду ће бити анализирани начини злоупотребе деце путем интернета, могућности превентивног деловања у циљу спречавања истих и одредбе релевантних конвенција и уставне и законске регулативе Републике Србије у овој области.

Кључне речи: злоупотреба деце, експлоатација деце, интернет, информационе технологије, заштита деце.

УВОД

У данашње време убрзаног развоја информационих технологија, заштита деце од опасности које им прете у виртуелном свету, постала је велики изазов. Родитељи често немају увид у активности које њихова деца предузимају путем интернета, а такође им је непознато са којим особама деца ступају у контакт. Иако је сваки родитељ бар једном упозорио мало дете да не треба да прича са непознатим људима на улици и да узима било шта од њих, исти савет мали број њих упућује својој деци као смерницу за безбедно понашање у виртуелном свету. Разлог за ово, једним делом, лежи и у необавештености родитеља о стварним опасностима и претњама за безбедност које вребају од момента када се компјутер укључи, иако дете можда безбрижно седи у четири зида свог дома. Опасност по безбедност детета се повезује са његовим напуштањем куће, те се у том смислу дете саветује и васпитава. Међутим, истина је да је уласком компјутера у наше домове и експанзијом интернета, у њих ушао и свет у малом, те да није више неопходно изаћи из куће да би се

човек сусрео са неком опасном или непријатном ситуацијом. Интернет је допринео бољој и бржој информисаности деце, која су у том смислу у значајној предности у односу на неке претходне генерације, као и јефтиној и једноставнијој комуникацији са вршњацима, независно од места, државе или континента на коме се налазе. Иако се позитивне стране интернета не могу занемарити, потребно је обратити пажњу и на све потенцијалне опасности којима смо изложени његовом употребом, начинима за превентивно деловање и могућим средствима која нам стоје на располагању од момента када се одређена злоупотреба већ догодила.

1. ПРАВНА РЕГУЛАТИВА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД ЗЛОУПОТРЕБА ПУТЕМ ИНТЕРНЕТА

1.1. Међународно право

1.1.1. Конвенција о правима детета

Најзначајнија конвенција у области заштите права детета је *Конвенција о правима детета* из 1989. године. Она таксативно наводи сва права која детету припадају и предвиђа одговарајуће механизме заштите у случају њиховог кршења.

У области заштите детета од злоупотребе путем интернета, значајан је члан 13 који прописује да дете има слободу изражавања, што укључује право да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста, усмено или писмено, преко штампе или неког другог медија по његовом избору. Ово право може бити ограничено под одређеним условима, уколико је то неопходно због поштовања права и угледа других или ради заштите националне сигурности, јавног реда, јавног здравља или морала.

У члану 17 се наводи да државе потписнице уважавају значајну улогу коју масовни медији имају и гарантују детету приступ информацијама које за циљ имају развој његове друштвене, духовне и моралне добробити и физичког и менталног здравља. С тим у вези, државе потписнице се обавезују да подржавају развој смерница за заштиту детета од информација и материјала који штетно делују на његову добробит.

Државе потписнице морају предузети све законске, управне, друштвене и образовне мере у циљу заштите детета од свих облика физичког и менталног насиља, повреде, злостављања, занемаривања, злоупотребе или експлоатације, укључујући и сексуално злостављање (*Конвенција о правима детета*, чл. 19 ст. 1). Заштитне мере треба да укључе и поступке за успостављање друштвених програма који би детету и онима који о њему брину пружили потребну подршку (*Конвенција о правима детета*, чл. 19 ст. 2). Државе се обавезују да децу заштите од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, као и да предузму све неопходне активности како би се спречило (*Конвенција о правима детета*, чл. 34): а. подстицање и терање детета да се упусти у било какву незакониту сексуалну активност; б. искоришћавање деце за проституцију или друге незаконите радње; в. искоришћавање деце порнографским представама и материјалима.

1.1.2. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, децјој проституцији и порнографији

Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, децјој проституцији и децјој порнографији ставља нагласак на велики ризик од сексуалног искоришћавања деце и потребу да се деца додатно заштите од оваквог ви-

да злоупотребе, нарочито имајући у виду живот у ери интернета који олакшава организовање проституције, порнографије и продају деце у ове сврхе.¹ Овим факултативним протоколом дефинише се продаја деце, дечја проституција и дечја порнографија. Државе уговорнице се обавезују да те радње у пуној мери обухвате њиховим кривичним законима, без обзира да ли су таква дела извршена у земљи или транснационално, односно на индивидуалној или организованој основи (Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији). Државе уговорнице се обавезују да спроводе законе и јачају социјалну политику и програме, како би спречиле незаконите радње на које се овај Протокол односи. Такође, оне се обавезују да јачају свест у јавности кроз информисање, образовање и обуку. Циљ овог протокола је подизање стандарда на виши ниво од оних постављених у одредби члана 34 Конвенције о правима детета. Надзор над спровођењем Протокола врши, као и у случају Конвенције о правима детета, Комитет за права детета.

1.1.3. Конвенција Савета Европе о сајбер криминалу

Конвенцију Савета Европе о сајбер криминалу и додатни протокол уз Конвенцију, Република Србија је потписала 2005. године, а ратификовала четири године касније. У том периоду је усвојено више прописа у циљу имплементације Конвенције и Додатног протокола у наш правни систем.²

Конвенција Савета Европе о сајбер криминалу дефинише кривична дела везана за дечју порнографију. Као кривична дела се квалификују (Конвенција о сајбер криминалу, чл. 9 ст. 1.):

- а. производња дечје порнографије у циљу њене дистрибуције преко компјутерских система;
- б. нуђење или стављање на располагање дечје порнографије преко компјутерских система;
- в. дистрибуција или преношење дечје порнографије преко компјутерских система;
- г. прибављање дечје порнографије преко компјутерских система за себе или за друга лица;
- д. поседовање дечје порнографије у компјутерском систему или на медијима за смештање компјутерских података.

Конвенција дефинише дечју порнографију као порнографски материјал који визуелно приказује малолетника, или лице по чијем се изгледу може закључити да је малолетник, као учеснике у експлицитном сексуалном чину, али и реалистичке слике које представљају малолетника који учествује у експлицитном сексуалном чину (Конвенција о сајбер криминалу, чл. 9 ст. 2).

¹ Међународна организација рада (МОП) спровела је студију по којој преко 250 милиона деце широм света, узраста од 5 до 14 година, бивају присиљена на проституцију и робовање.

² Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против сајбер криминала, Кривични законик, Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Законик о кривичном поступку, Закон о полицији, Закон о ауторским и сродним правима, Закон о телекомуникацијама, Закон о електронском потпису, Закон о посебним овлашћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине и Правилник о условима за пружање интернет услуга и садржају одобрења.

1.1.4. Конвенција МОР бр. 182

Конвенција МОР број 182 о најгорим облицима дечјег рада дефинише израз „најгори облици дечјег” рада: коришћење, набављање или нуђење детета ради проституције, производње порнографије или за порнографске представе. Чланом 6. прописано је да свака чланица израђује и спроводи програме акције за елиминисање најгорих облика дечјег рада као приоритет. Свака чланица, узимајући у обзир важност образовања у елиминисању дечјег рада, предузима ефикасне и временски орочене мере како би (Конвенција МОР бр. 182, члан 7):

- а. спречила ангажовање деце у најгорим облицима дечјег рада;
- б. пружила неопходну и одговарајућу директну помоћ за повлачење деце са најгорих облика дечјег рада и њихову рехабилитацију и социјалну интеграцију;
- в. обезбедила приступ бесплатном основном образовању и, где год је могуће и потребно, обуку за занимања деци која су избављена од најгорих облика дечјег рада;
- г. идентификовала и дошла до деце која су изложена посебним ризицима;
- д. уважила посебан положај девојчица.

1.1.5. Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима

Конвенцијом Савета Европе о борби против трговине људима одређене су мере које су неопходне да се спроведу ради спречавања и сузбијања трговине људима (Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима). Наглашава се неприхватљивост полне, односно родне дискриминације (Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, члан 3 и члан 17). Врбовање, превоз, премештање, скривање или прихват детета ради експлоатације сматра се трговином људима (члан 4). Када старосна доб жртве није извесна, а постоји оправдана сумња да је жртва дете, то лице ће се сматрати дететом и пружиће му се посебне мере заштите све до потврђивања његове старосне доби (члан 10 ст. 3). Овом Конвенцијом посебно је регулисана истрага, кривично гоњење и процедурално право.

1.1.6. Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања

Конвенција је први међународни инструмент у области сексуалног насиља према деци, која нагласак првенствено ставља на превентивну заштиту од насиља, а ако је до насиља дошло, нагласак је на заштити детета жртве, кривичном гоњењу починиоца и учешћу детета у поступку (Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања). Државе имају обавезу да архивирају све податке које се односе на учиниоце кривичних дела прописаних Конвенцијом, укључујући и њихов генетски профил.

У члану 1 Конвенције наводи се да је њена сврха спречавање и борба против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце, заштита права деце – жртава сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања и унапређење националне и међународне сарадње у овој области.

Члан 9 се односи на учешће деце, приватног сектора, медија и грађанског друштва у развоју и спровођењу националних политика, програма и других иницијатива у вези са борбом против сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања деце. Нагласак се ставља на сектор информационо–комуникационих технологија.

Државе потписнице се обавезују да предузму неопходне законодавне или друге мере у циљу криминализовања следећих активности:

а. бављење сексуалним активностима са дететом које, сходно одговарајућим одредбама унутрашњег права, није навршило узраст у коме су сексуалне активности допуштене (чл. 18);

б. ступање у сексуалне односе са дететом када је примењена принуда, сила или претња или злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући и положај у породици или је злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањив положај, нарочито због менталног или физичког хендикепа (чл. 18);

в. кривична дела у вези са проституцијом, ангажовање детета за бављење проституцијом или навођење за учествовање у проституцији, приморавање на проституцију или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у такве сврхе и коришћење услуга дечје проституције (чл. 19);

г. кривична дела у вези са дечјом порнографијом и то производња дечје порнографије, нуђење или њено стављање на располагање, дистрибуирање или пренос, прибављање таквог материјала за себе или за неку другу особу, поседовање дечје порнографије и свесно прибављање могућности приступа истој помоћу информационе или комуникационе технологије (чл. 20);³

д. кривична дела у вези са учешћем детета у порнографским представама и то ангажовање детета да учествује у порнографским представама или његово навођење за учествовање у њима, приморавање да учествује у порнографским представама или остваривање зараде или неки други вид искоришћавања детета у такве сврхе и свесно присуствовање овим представама (чл. 21);

ђ. корумпирање деце па се тако обавезују све стране да криминализују и сваку радњу којом се дете наводи да буде сведок сексуалног злостављања или сексуалних активности, чак и ако оно само не мора да учествује у томе (чл. 22);

е. наговарање деце у сексуалне сврхе (чл. 23);

ж. помагање или одобравање и покушај се проглашавају кривичним делима онда када су учињени са умишљајем (чл. 24).

У овој области од значаја су *Резолуција 1307 Парламентарне скупштине Савета Европе* о сексуалном искоришћавању деце и *Резолуција 1099 Парламентарне скупштине Савета Европе* о сексуалном искоришћавању деце, која се односи на борбу против дечије порнографије у било ком облику, укључујући и порнографију путем интернета. Државе чланице Савета Европе позивају се да пропишу нова кривична дела и то: а. поседовање порнографског материјала који укључује децу; б. производњу, транспорт и дистрибуцију таквог материјала; в. снимање и емитовање порнографских слика малолетника.

1.2. Унутрашње право

Устав Републике Србије детету јемчи заштиту од физичког, психичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребе (*Устав Републике Србије*, чл. 64).

³ Дечја порнографија представља сваки материјал који визуелно приказује дете које се бави стварним или симулираним сексуалним експлицитним понашањем и свако приказивање његових полних органа у првенствено сексуалне сврхе.

Породични закон у члану 6. прописује да је свако дужан да се руководи најбољим интересом детета у свим активностима које се тичу детета. Држава има обавезу да предузима све потребне мере за заштиту детета од занемаривања, физичког, сексуалног и емоционалног злостављања и од сваке врсте експлоатације.

У *Кривичном закону* за сва кривична дела против полне слободе прописује се већа казна затвора уколико је дело извршено према малолетнику. За област злоупотребе малолетника путем интернета посебно су значајна следећа дела:

а. неовлашћено фотографисање (чл. 144);⁴

б. неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета и снимка (чл. 145);⁵

в. приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185);⁶

г. Искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б).⁷

Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима усвојен је 2013. године. Усвајањем овог закона, део обавеза преузетих Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања имплементиран је у домаће за-

⁴ (1) Ко неовлашћено начини фотографски, филмски, видео или други снимак неког лица и тиме осетно задре у његов лични живот или ко такав снимак преда или показује трећем лицу или му на други начин омогући да се са њим упозна, казниће се новчаном казном или затвором до једне године. (2) Ако дело из става 1. овог члана учини службено лице у вршењу службе, казниће се затвором до три године.

⁵ (1) Ко објави или прикаже спис, портрет, фотографију, филм или фонограм личног карактера без пристанка лица које је спис саставило или на кога се спис односи, односно без пристанка лица које је приказано на портрету, фотографији или филму или чији је глас снимљен на фонограму или без пристанка другог лица чији се пристанак по закону тражи и тиме осетно задре у лични живот тог лица, казниће се новчаном казном или затвором до две године. (2) Ако дело из става 1. овог члана учини службено лице у вршењу службе, казниће се затвором до три године.

⁶ (1) Ко малолетнику прода, прикаже или јавним излагањем или на други начин учини доступним текстове, слике, аудио-визуелне или друге предмете порнографске садржине или му прикаже порнографску представу, казниће се новчаном казном или затвором до шест месеци. (2) Ко искористи малолетника за производњу слика, аудио-визуелних или других предмета порнографске садржине или за порнографску представу, казниће се затвором од шест месеци до пет година. (3) Ако је дело из ст. 1. и 2. овог члана извршено према детету, учинилац ће се казнити за дело из става 1. затвором од шест месеци до три године, а за дело из става 2. затвором од једне до осам година. (4) Ко прибавља за себе или другог, поседује, продаје, приказује, јавно излаже или електронски или на други начин чини доступним слике, аудио-визуелне или друге предмете порнографске садржине настале искоришћавањем малолетног лица, казниће се затвором од три месеца до три године. (5) Предмети из ст. 1. до 4. овог члана одузеће се.

⁷ Ко у намери извршења кривичног дела из чл. 178. став 4, 179. став 3, 180. ст. 1. и 2, 181. ст. 2. и 3, 182. став 1, 183. став 2, 184. став 3, 185. став 2. и 185а овог законика, користећи рачунарску мрежу или комуникацију другим техничким средствима договори са малолетником састанак и појави се на договореном месту ради састанка, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. (2) Ко дело из става 1. овог члана изврши према детету, казниће се затвором од једне до осам година.

конодавство. Закон предвиђа вођење посебне евиденције лица осуђених за кривична дела против полне слободе извршених према малолетним лицима и прописује посебне мере које се према овим учиниоцима спроводе (чл. 1). Закон се примењује на учиниоце који су према малолетним лицима извршили следећа кривична дела: силовање (чл. 178. ст. 3. и 4. Кривичног законика), обљуба над немоћним лицем (чл. 179. ст 2. и 3. Кривичног Законика), обљуба над дететом (чл. 180. Кривичног законика), обљуба злоупотребом положаја (чл. 181. Кривичног законика), недозвољене полне радње (чл. 182. Кривичног законика), подвођење и омогућавање вршења полног односа (чл. 183. Кривичног законика), посредовање у вршењу проституције (чл. 184. ст. 2 Кривичног законика), приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185. Кривичног законика), навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (чл. 185а Кривичног законика), искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б Кривичног законика) (члан 3. ст. 1). Учиниоцу кривичног дела из члана 3. овог закона суд не може да ублажи казну, ово лице се не може условно отпустити, а кривично гоњење и извршење казне не застаревају за наведена кривична дела која су извршена према малолетним лицима (члан 5). Осудом за кривично дело из члана 3. овог закона обавезно наступају одређене правне последице и то: престанак вршења јавне функције, престанак радног односа односно позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима, забрана стицања јавних функција и забрана заснивања радног односа, односно обављања позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима. Према учиниоцу кривичног дела из члана 3, након издржане казне затвора, спроводе се посебне мере у трајању најдуже 20 година након извршене казне затвора: обавезно јављање надлежном органу полиције и Управе за извршење кривичних санкција, забрана посећивања места на којима се окупљају малолетна лица (вртићи, школе, дечије манифестације), обавезно посећивање професионалних саветовалишта и установа, обавезно обавештавање о промени пребивалишта, боравишта или радног места и обавезно обавештавање о путовању у иностранство (члан 7). О лицима осуђеним за наведена кривична дела води се посебна евиденција која садржи име и презиме осуђеног, ЈМБГ осуђеног, адресу пребивалишта, податке о запослењу осуђеног, све податке од значаја за физичко препознавање осуђеног и његове фотографије, ДНК профил осуђеног, податке о кривичном делу и казни на коју је осуђен, податке о правним последицама осуде и податке о спровођењу посебних мера прописаних овим законом (члан 13).

На крају, треба рећи да су на националном нивоу предузете одређене мере у овој области, као што су доношење Нацрта националне стратегије за превенцију и заштиту деце од трговине и искоришћавања у порнографији и проституцији (2012-2016) који је свеобухватни документ за дефинисање општих и специфичних стратешких циљева и мера на националном нивоу. Други важан документ је Акциони план за превенцију и заштиту деце од искоришћавања у порнографији злоупотребом информационих и комуникационих технологија сачињен за период од 2012-2014. године који представља документ којим треба да се операционализује део Националне стратегије за превенцију и заштиту деце од трговине и искоришћавања у порнографији и проституцији.

2. ЕКСПЛОАТАЦИЈА ДЕЦЕ ПУТЕМ ИНТЕРНЕТА

2.1. Појам експлоатације и начини извршења кривичних дела

Експлоатација деце путем информационах и комуникационих технологија подразумева насиље, искоришћавање, злоупотребу и/или злостављање деце од стране одраслих или вршњака (Злоупотреба дјеце путем интернета – Истраживање Заштитника људских права и слобода Црне Горе). Злоупотреба представља показивање непристојног садржаја деци, регрутовање деце за илегалне активности и друге форме деликвентног понашања које угрожавају права детета (Ibid). Експлоатација деце на интернету је врста експлоатације која укључује показивање непристојног садржаја деци, регрутовање деце за незаконите активности, груминг (енгл. grooming), секстинг (енгл. sexting), сајбер–булинг (енгл. cyber–bullying) и друге врсте насилног понашања којим се угрожавају права детета.

Груминг је процес у ком се деца наговарају или подстичу да учествују у интеракцијама сексуалног садржаја путем интернета или телефонских уређаја, а при чему су често изложена нежељеним порнографским садржајима. Секстинг (енгл. sexting), Слање узнемиравајућих садржаја (експлицитних текстова, слика, снимака) путем информационах и комуникационих технологија другој особи (најчешће путем СМС–а, ММС–а, електронске поште, Фејсбука или Мајспејса и других друштвених мрежа и чет–румова. Сајбер–булинг (енгл. cyber–bullying) Сајбер–булинг је када особа или група људи користи интернет, мобилни телефон, онлајн игре, друштвене мреже или било који други облик информационах и комуникационих технологија да би претила, узнемирала или понижавала неког другог и друге врсте насилног понашања које угрожавају права детета (Покрајински омбудсман – Извештај о истраживању Покрајинског омбудсмана, 6).

Пет је примарних начина коришћења интернета у извршењу ових кривичних дела: (а) завођење, (б) производња дечје порнографије, (в) организовање састанака и других комуникација, (г) награђивање жртве и (д) оглашавање или продаја жртве (Mitchell et al. 2005, 54). Већина преступника (61%) користи интернет само на један од ових начина, 30% користи на два и 9% користи на три наведена начина (Ibid).

У неким случајевима појединци могу прикупити слике које не укључују порнографију и нису илегалне. Неки аутори разликују 10 нивоа, сразмерно тежини слике у конкретном случају (Wortley and Smallbone 2006, 8–9; цитирано према: Taylor, Holland, and Quayle 2001, 101):

- а. индикативне – несексуалне слике прикупљене из легитимних извора (часописа, каталога, итд.);
- б. нудистичке – слике голе или полу–голе деце у различитим подешавањима прикупљена из легитимних извора;
- в. еротске – тајно снимљене слике деце у којима се откривају различити степени голотиње;
- г. посинг – слике деце која позирају у различитим степенима голотиње;
- д. еротско позирање – слике деце у сексуалним позама и са различитим степеном голотиње;
- ђ. експлицитно позирање – слике на којима су наглашене гениталије;
- е. експлицитна сексуална активност – запис сексуалне активности која укључује децу, али не и одрасле;

ж. напад – запис деце изложене сексуалном злостављању који укључује и додиривање са одраслима;

з. јачи напад – запис деце изложене сексуалном злостављању који укључује пенетрацију секса, мастурбацију или орални секс са одраслима;

и. садизам – запис деце изложене болу или ступање у сексулане активности са животињама.

О доступности дечје порнографије на интернету постоје различита мишљења, од тога да је такав садржај врло лако наћи, до мишљења да, због оштре законске регулативе и страха од полиције, то није нимало лак задатак (Ibid). Методе дистрибуције дечје порнографије на интернету су различите (Ibid, 11–12; цитат из: *File sharing programs – Peer to Peer Networks Provide Ready Access to Child Pornography* 2003):

а. могу се креирати Веб странице или сајтови чија је садржина дечја порнографија или дечје порнографске слике могу бити уграђене у опште порнографске сајтове;

б. слике са веб камере могу бити емитоване и уживо, а забележен је и случај да су гледаоци могли да шаљу онлајн захтеве за поједине активности које ће се спровести над жртвом;

в. е-mail прилоге користе професионални дистрибутери дечје порнографије, корисници у међусобној размени истих или се шаљу потенцијалним жртвама у тзв. процесу завођења;

г. специфични е–групе постоје да дозволе примање чланова, дељење порнографских слика и размену информација о новим локацијама. Неке од ових група се појављују на реномираним серверима и брзо се затварају када се детектују;

д. специфичне дискусионе групе у којима чланови на форуму разговарају о својим сексуалним интересовањима за децу и постављају дечју порнографију. Ово је један од главних метода дистрибуције дечје порнографије. Већина комерцијалних сервера блокира приступ тим сајтовима. Неки сервери пружају приступ њима, али корисник ризикује да му идентитет буде заробљен било плаћањем кредитним картицама које су потребне за приступ, или због записника који води сервер о ИП адресама;

ђ. тзв. чет собе могу да се користе за размену дечје порнографије и проналажење потенцијалних жртава, мада их искуснији педофили избегавају због честог инфилтрирања тајне полиције;

е. peer-to-peer (P2P) мрежа олакша дељење датотека међу корисницима дечје порнографије. Ове мрежа дозвољава затвореним групама трговину сликама.

2.2. Профил учиниоца кривичног дела

Препознавање учиниоца овог кривичног дела није једноставно и за њега не постоји поуздан метод. Дечјој порнографији на интернету приступају и људи који никада нису у стварности физички злостављали дете (Ibid, 13). Са друге стране, они који су осуђени за сексуално злостављање не морају нужно прикупљати и дечју порнографију (Ibid). У теорији постоји неколико предлога могућих типологија. По једној од њих разликују се рекреативни корисници који приступају дечјој порнографији из радозналости, ризични корисници који су развили интересовање за дечју порнографију и сексуално компулсивни корисници које деца занимају као сексуални објекти (Ibid, 13; цитат из: Cooper et al. 1999). По другој типологији разликују се (Ibid, 14; цитат из: Stone 2004):

а. прегледачи – не умрежавају се са осталим преступницима, њихово претраживање је индиректна злоупотреба деце;

б. приватни фантазијери – преступници који стварају дигиталне слике за приватну употребу ради задовољења личних сексуалних жеља;

в. ловци – траже дечју порнографију путем отворених претраживача, минимално се умрежавају;

г. небезбедни колекционари – укључују се у тзв. собе за ћаскање које не поседују безбедносне препреке као што су лозинке, умрежавају се и не користе безбедносне стратегије због чега су ограничени у броју и природи слика које могу да прикупљају;

д. безбедни колекционари – чланови затворене дискусионе групе са високим нивоима умрежавања, користе мере безбедности, имају приступ великом броју слика, али им колекција може постати сама себи циљ;

ђ. лица која користе тзв. онлајн четкање – развијају односе са децом на мрежи и то их излаже високом ризику од откривања;

е. физички злостављачи – сексуално злостављају децу, а дечја порнографија је само део њихових интересовања. Колико ће бити сигурни, зависи од дететовог ћутања;

ж. продуценти – снимају сексуално злостављање деце у циљу ширења другим лицима;

з. дистрибутери–преступници који су укључени у ширење порнографије. У неким случајевима они имају чисто финансијски интерес од дечје порнографије.

С обзиром на чињеницу да је интернет међународни комуникациони алат који прелази границе јурисдикције, специфични проблеми су координирање ресурса, разлике у законодавствима између држава и њиховој посвећености да спроводе законе и делују против преступника, било из културних разлога или због корупције (Ibid, 22, цитат из: Khan 2000). Са друге стране, налози се могу отворити коришћењем лажних имена и адреса, што отежава улазак у траг појединцима који се баве недозвољеним активностима, а овај проблем сложенијим чини и могућност приступања интернету путем мобилних телефона (Ibid, 29, цитат из: Carr 2003).

2.3. Распрострањеност употребе интернета и процењени безбедносни ризици

Информационе технологије представљају део формалног образовања у многим земљама. Компаративна истраживања о коришћењу интернета, у преко 27 европских земаља, показују да је у току 2005. године 70% деце узраста од 6–17 година користило интернет, док је тај број у току 2008. порастао на 75%. Деца узраста од 6–10 година чине 60% корисника интернета у овом случају. У Италији око 45% деце користи интернет, у Грчкој око 50%, а у Финској чак 94%. Око 39% деце, узраста од 9–10 година, приступа интернету у својим спаваћим собама. Тај проценат се повећава на 67% за узраст од 15–16 година старости. (Ливингстон, 2010; цитирано према: Davidson et al. 2001, 6).

ЕУ Кидс Онлајн истраживање имало је за циљ утврђивање онлајн ризика за децу. Давање личних података је утврђено као најчешћи ризик (за половину тинејџера на мрежи). Алтернативни уређаји се све више користе за одлазак на мрежу. Анкета Ливингстона и Хадона (2010) показала је да 21% деце, узраста од 9 до 16

година, приступа интернету путем мобилног телефона. Млади људи, такође, широко употребљавају интернет користећи интерактивне услуге као што су игре, социјално умрежавање преко интерфејса и инстант порука, које су постале врло доступне као апликације за мобилне телефоне (Ibid, 7).

Истраживање које је спровео Ипсос Мори у име Ofcom компаније у Великој Британији, интервјуишући децу узраста од 7–16 година, и њихове родитеље или старатеље, показало је да мало више од 10% деце користи свој мобилни телефон за одлазак на мрежу. Када су онлајн они најчешће преузимају или пуштају музику (80%), посећују друштвене мреже (45%) или користе инстант поруке (38%) (Ипсос Мори 2009) (Ibid).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Правна регулатива у овој области се постепено развијала, што се може закључити и приликом анализе првих корака који су у том правцу предузимани у САД.⁸ Данас је заштита деце од злоупотреба путем интернета постала императив у већини савремених законодавстава.⁹ Посебну пажњу заслужује анализа решења

⁸ У САД први савезни закон у области дечје порнографије донет је 1978. године (Sexual Exploitation of Children Act). Овај закон је забранио производњу и дистрибуцију непристојног материјала који укључује малолетнике млађе од 16 година. Ова граница је подигнута на 18 година 1984. године усвајањем Закона о заштити деце (Child Protection Act). Законом из 1988. године забрањено је коришћење рачунара за приказивање и рекламирање дечје порнографије (Child Protection and Obscenity Enforcement Act). Из судске праксе треба издвојити случај Osborne потив Ohio у коме је пресуђено да је приватно поседовање дечје порнографије противзаконито. Године 1996. дефиниција дечје порнографије је проширена и на виртуелне слике и слике на којима се чини да се појављују малолетници (Child Pornography Protection Act). Године 2002. у случају Ashcroft v. Коалиције за слободан говор, суд је пресудио да виртуелна слика није порнографија и да је дефиниција “слике на којима се чини да се појављују малолетници” постављена прешироко. Може се закључити да је законодавство покушало да прошири закон тако што ће санкционисати и компјутерски генерисане слике, односно виртуелне слике које не укључују заиста децу у ситуацији када се пунолетне особе појављују у улози малолетника. Међутим, суд је укинуо ове одредбе. Конгрес је касније донео низ амандмана на федерални закон како би га поопштрио у овим областима. Поседовање (не само производња и трговина) дечје порнографије представља прекршај. У случају интернета, слике не морају да буду сачуване, довољно је да се њима приступило. Опширније у: Wortley and Smallbone 2006, 7; цитирано према: Taylor, Holland, and Quayle 2001, 101).

⁹ У Немачком кривичном закону чл. 180 инкриминише неке сексуалне преступе, укључујући и сексуално злостављање деце. Кажњиво је и вршење утицаја на дете приказивањем порнографских слика или аудио записа. У мају 2009. године Савезни суд правде је донео пресуду која се односи на злостављање деце на мрежи, са образложењем да непосредна близина није предуслов за злостављање деце, већ је исто могуће и у случајевима када су сексуални преступници контактирали жртве искључиво путем интернета. У Чешкој Републици чланом 205 Кривичног законика инкриминише се нуђење или давање приступа порнографској литератури, звучним снимцима или сликама, особама испод 18 година старости. У Италији тужиоци морају да се позову на законе о педофилији и дистрибуцији непристојним сликама. Национално законодавство о сексуалном злостављању у Италији модификовано је Законом 66/1996 о “сексуалном насиљу” и Законом 269/1998 о “експлоатацији дечје проституције, дечје порнографије и дечијег секс туризма као нових облика ропства.” Конкретно, закон 269/1998 успоставља као прекршај експлоатацију било које особе испод 18 година старо-

норвешког кривичног законодавства из 2007. године, чија је сврха заштита деце у ранијој фази експлоатације. Члан 201а је нови одељак у норвешком Кривичном закону. Када одрасла особа комуницира са дететом и пристаје да се састане са намером извршења сексуалног дела, може бити осуђена за ово кривично дело. Починилац се мора појавити на састанку да би се сматрало да је дело извршено. Намера да се састане није довољна, углавном зато што је њу тешко доказати ван сваке сумње. Дакле, правни израз је: „... да је стигао на место састанка или на место које се може сматрати местом састанка”. Ово место је идентификовано као потенцијално место злочина. Важан критеријум је да постоји договор да се починилац и дете састану лично. Такав „споразум” треба схватити у широком смислу. Није нужно да постоји експлицитна сагласност за састанак. Довољно је да учинилац оправдано очекује да се он и дете упознају на одређеној локацији, у одређеном временском периоду. Такође, није од утицаја да се утврди ко је иницирао састанак (Ibid, 21). Међутим, контакт направљен са дететом није сам по себи злочин. Постоје добри разлози да одрасли и деца да имају контакт користећи медије, као што је интернет. Одрасли и дете могу делити исто интересовање за спорт или игре, или размењивати искуства и играти игре на нету (Ibid).

Међународна корпорација за додељивање имена и бројева (ICANN) тренутно је најмоћнија сила у глобалном управљању интернетом. ICANN се бави питањима од суштинског значаја за заштиту деце на мрежи, начинима за заустављање протока дечје порнографије и обезбеђење баријера за сексуалне преступнике и секс трговце, као и контролом приступа штетним садржајима. Престон (2008) тврди да тренутно имамо огромну шансу да утичемо на политику која утиче на развој интернета. Амбиција ICANN је да испуни обећање уз обавештено учешће свих заинтересованих страна (Ibid, 25).

До данас, значајна одговорност за спречавање деце да приступају неприкладном садржају на интернету препуштала се родитељима, од којих је друштво очекивало да “узму активно учешће у активностима свог детета” (Feather 1999, 18; цитирано према: Stanley 2001, 7). У Сједињеним Државама судови су одлучили да се “терет” заштите деце од садржине медија у кући “чврсто ослања на родитеље” (Ferrier 2000, 4; цитирано према: Stanley 2001, 7). Ипак, резултати истраживања указују на то да родитељи нису нужно добро информисани о активностима своје деце на интернету, посебно адолесцената, због развоја њихове потребе за независношћу и приватношћу (Finkelhor et al. 2000; цитирано према: Stanley 2001, 7). У последњој деценији државе су препознале нужност доношења и примене међународно-правних докумената, чији је примарни циљ заштита деце од злоупотреба путем интернета, што је утицало и на унапређење међународне сарадње у овој области. Ратификацијом конвенција и доследном применом релевантних законских прописа на националном нивоу, стварају се услови за ефикаснију заштиту деце.

сти за производњу и промет дечјег порнографског материјала. Прописује казне за поседовање, дистрибуцију и публикавање дечје порнографије и информација. Шпански Кривични законик покрива већину дела која би могла бити извршена путем коришћења интернета. Чак и у случајевима где не постоји посебан закон, преступници могу бити оптужени за низ кривичних дела која се извршавају путем електронских средстава. Члан 186. Кривичног законика наводи да су кажњиви дистрибуција, продаја или изложба порнографског материјала малолетницима на било који начин, укључујући директну електронску пошту. Више у: Ibid, 18–19.

У Посебном тужилаштву одељења за борбу против високотехнолошког криминала сматрају да је највећи проблем у вези са кривичним делима приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију и друга слична кривична дела, блага казнена политика, чиме се доводи у питање сврха кажњавања и процес превенције (Op. cit., фуснота 36, стр. 40). Ово потврђује да се у процесу превенције, ипак, и поред постојања врло задовољавајуће законске регулативе у овој области, не можемо ослонити искључиво на надлежне државне органе. Одлучујућу улогу у процесу превенције морају имати наставници у школама и родитељи, као лица са којима дете проводи највећи део свог времена у току дана. Чињеница је да тинејџери имају потребу за приватношћу и самосталношћу, међутим, улога и задатак родитеља јесте да се, не нарушавајући ову потребу, приближе детету, изграде комуникацију базирану на поверењу и упозоре га на све могуће опасности којима може бити изложено у виртуелном свету. Како би били способни да обаве овај врло важан родитељски задатак, условљен изазовима модерног доба у коме живимо, родитељи сами морају бити врло добро едуковани, што често није случај. На веб сајту “Безбедност младих на мрежи” постоји одељак за родитеље на коме су представљени кључни проблеми и дати савети за решавање проблема угрожене сигурности детета и породице, кроз дечије активности на интернету. Међутим, можда би целисходније било организовати курсеве у школама, на којима ће родитељи непосредно бити упућени у све проблеме, изазове и начине на које би требало да реагују у циљу превенције нежељених последица. Када говоримо о кривичним делима из ове области, није се добро ослањати искључиво на казнену политику, јер и у ситуацији када је она довољно оштра, сама изречена казна неће поштедети дете претрпљеног душевног, а у неким случајевима и физичког бола. Стога, нагласак мора бити на превенцији, како због специфичне природе ових кривичних дела, тако и због чињенице да се њима штите деца као физички и психички најостељивија категорија становништва.

ЛИТЕРАТУРА

- Davidson Julia at all. *Online Abuse: Literature Review and Policy Context*, 2001. Доступно на: <http://www.europeanonlinegroomingproject.com/wp-content/file-uploads/EOGP-Literature-Review.pdf>
- Закон о потврђивању Конвенције МОР бр. 182 о најгорим облицима дечјег рада и препоруке МОР бр.190 о забрани и хитној акцији за укидање најгорих облика дечјег рада (“Сл. лист СРЈ – Међународни уговори” бр. 2/2003). Доступно на: http://www.podaci.net/_zakon/propis/Zakon_o_potvrdjivanju/K-182MOR01v0302.html
- Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима (“Сл. гласник РС – Међународни уговори”, бр. 19/2009). Доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_potvrdjivanju_konvencije_saveta_evrope_o_borbi_protiv_trgovine_ljudima.pdf
- Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (“Сл. гласник РС – Међународни уговори”, бр. 1/2010). Доступно на: http://www.podaci.net/_gSRB/propis/Konvencija_Saveta_Evrope/K-sezdsi01v1001.html
- Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (“Сл. гласник РС”, бр. 32/2013).

- Злоупотреба дјече путем интернета – Истраживање Заштитиника људских права и слобода
Црне Горе. Доступно на:
http://www.ombudsman.co.me/djeca/docs/zloupotreba_djece_putem_interneta.pdf
- Carr, John. *Child Abuse, Child Pornography and the Internet*. London: National Children's Home, 2003. Доступно на:
http://www.popcenter.org/problems/child_pornography/PDFs/Carr_2004.pdf
- Конвенција о правима детета. Доступно на:
http://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima%281%29.pdf
- Конвенција о сајбер криминалу (“Сл. гласник РС – Међународни уговори” бр. 19/2009), Додатни протокол уз Конвенцију о Сајбер криминалу који се односи на инкриминацију дела расистичке и ксенофобичке природе извршених путем компјутерских система (“Сл. гласник РС – Међународни уговори” бр. 19/2009).
- Кривични законик (“Сл. гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013).
- Krone, Tony. *A Typology of Online Child Pornography Offending. Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 279 (2004). Доступно на:
http://www.popcenter.org/problems/child_pornography/PDFs/Krone_2004.pdf
- Khan, Khalid. Child pornography on the internet, *The Police Journal* 2000. Доступно на
http://www.popcenter.org/problems/child_pornography/PDFs/Kahn_2000.pdf
- Mitchell et al. *The Internet and Sexual Abuse. Child Maltreatment* 10, 1 (2005). Доступно на:
<http://www.unh.edu/ccrc/pdf/jvq/CV93.pdf>
- Породични закон (“Сл. гласник РС” бр. 18/2005).
- Покрајински омбудсман – Извештај о истраживању Покрајинског омбудсмана (Анкица Драгин и др.) *Експлоатација деце на интернету*. Нови Сад: Футура. Доступно на:
<http://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/968/Eksploatacija%20dece%20na%20internetu.pdf>
- Resolution 1307 (2002),
<http://assembly.coe.int/main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1307.HTM>
- Resolution 1099 (1996)
<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta96/ERES1099.htm>
- Stanley Janet. *Child Abuse and the Internet*. Australian Institute of Family Studies 15 (2001).
Доступно на: <http://aifs.org.au/nch/pubs/issues/issues15/issues15.pdf>.
- Taylor Max, Holland Gemma, and Quayle Ethel. Typology of Paedophile Picture Collections. *The Police Journal* 74 (2001). Доступно на:
http://www.popcenter.org/problems/child_pornography/PDFs/Taylor_etal_2001.pdf
- Устав Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 98/2006).
- Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, УН, 2000. године („Сл. лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 22/2002). Доступно на:
http://www.unicef.org/serbia/Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima%281%29.pdf
- File sharing programs – Peer to Peer Networks Provide Ready Access to Child Pornography*, US General Accounting Office, 2003. Доступно на:
http://www.popcenter.org/problems/child_pornography/PDFs/USGAO_2003_childporn.pdf
- Wortley, Richard, and Stephen Smallbone. *Child Pornography on the Internet. Guide 41* (2006).
Доступно на: <http://www.cops.usdoj.gov/files/RIC/Publications/e04062000.pdf>

METHODS OF ABUSE OF CHILDREN ON THE INTERNET

Summary: *We are witnessing a time in which the world has indeed become a global village, thanks, above all, the availability of the use of air traffic, whose price has become more accessible to a wider strata of the population because of the so-called low cost companies, on the other hand, at first imperceptible, but later all the more significant impact of the Internet on all spheres of our life. Information technologies have become so inextricably associated with the operation and development of our society, the children's education and business. The benefits of the Internet we can not and must not ignore, but on the other side, appeared many forms of various abuses that can do it much quicker and easier by using the Internet as a tool. There is a wide range of potential abuse and their victims, but without a doubt, the most dangerous are those whose victims are children, who because of age, physical and mental maturity, are easy prey for organizations and individuals involved in exploiting children in this way. In this paper will be examined means of the abuse of children via the Internet, the possibilities of preventive action in order to prevent them and the provisions of relevant international conventions and the constitution and legislation of the Republic of Serbia in this area.*

Key words: *child abuse, child exploitation, Internet, information technologized, protection of children.*